

նասիրութեամբ զբաղողներու, որոնք յաճախ գործածած վաւերագիրներնուն մէջ փոխանակ տեսներու իրապէս հոն պարու-նակուած իրերը, կը տեսնեն ինչ որ իրենք կը փնտռէին ու կը փափագէին տեսնել ու գտնել:

Հոս կը փակենք ներկայս՝ մտադիր Ըլ-լով յաջորդ յօդուածով մ'ալ քննելու, թէ ստոյգ բանասիրութեան լուսոյն առջև որչափ փայլ ու հաստատութիւն ունին մեր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան նուիրական աւանդութիւնները. և թէ ինչպէս քննական հետազոտութիւնը վերջին տարիներուս՝ փոխանակ զանոնք շնջելու՝ աւելի ևս հաստատելու կը ծառայեն:

Հ. Յ. ԱՅԵՐ

ԱՅԼԵՒԱՅԻՔ

ԱՐԲԱՅԱԿԱՆ ՊԵՐՃԱՇՈՒՒՄ ԴԱՄԲԱՆՆԵՐ

(Գործածութիւններ Ուր Իւրեքն Գլխով)

Բրիտանական թանգարանը և Բենսիլուանիոյ համալսարանը, վերջերս պեղումներ կատարելով, պած էին Քաղզէաստանի Ուր քաղաքին մէջ. այժմ կը շարունակեն ի լոյս բերել Սումերեաններու հին քաղաքակրթութենէն հրաշակներ տեսնել:

Արբայական երկրորդ դամբան մ'ալ գտնուած է. թագաւորին սկզբները չկան. հաւանաբար այդ շիրիմը պղծուած և կողոպտուած է թաղու մէջ քիչ յետոյ. բայց՝ ինչպէս թաղման կը գրէ Գ. Լէոնարտ Վուլի հնաթօսը. գտնուած առարկաները առաւելօքն կը գերազանցեն քան կորուսած դիակը:

Ամենէն առաջ գտնուած է տաւիղ մը տասներկու լարերով, ոսկիէ նուրբ երկրով և լազուարթով եզերուած բունը՝ որ վեր կը բռնէր նեղ և եռեք կողմէն ուղղանկյուն դաշնադրանը, (cassa armonica) կը վերջնաբար ոսկէհորթի խոշոր գլուխով մը, պնդուած լազուարթ զանգուր մօրուքով և խեցիի մէջ լազուարթ բերեցով: Մօրուքին ներքին դաշնաբանը զարդարուած էր խեցիի շերտերով, և քանդակուած սև ու կարմիր նկարուած դիցաբանական տեսարաններով: Աղեղնաբը զսպուած էին ոսկեգօծուած զլխու լայն կող-

մէն պղնձի զամերով, որ միանգամայն իրեւ բանալի ալ կը ծառայէին:

Փայտեղէն մասը բոլորովին փոշիացած անհետացած է, սակայն քարացած հողին վրայ դրոշմուած է իր կերպարանաւը, որով կաւիճի թափումով հետաւթեամբ կարելի եղաւ գործիքին վերին երեսը ճշգրէին կապագարել նոյն իսկ զամէ բանալիներն ալ իրենց դիրքին մէջ:

Նուագարանի բունը և դաշնաբանը իրենց փայտը ամբողջովին կորսնցուցած են, սակայն աւրինաքարով, լազուարթով, խեցիով քանդակուած ոսկիէ նուրբ երկրները պահած են անոնց ձևը պինդ հողին մէջ:

Ապա գտնուած է սալ մը, հոս ալ փայտը բոլորովին ոչնչացած, թխագոյն անշոշափելի փոշիի վերածուած է, բայց զարդարանքներէն կարելի եղած է իսկական ձևը վերստանալ. Հրաշալի հարստութեամբ զարդարանքներ: Ի սկզբան բոլոր փայտեղէն մասերը ազուցուած էին շերտ շերտ ճերմակի կամ կապոյտի, կամ ճերմակի և կարմիրի մէջ սև յատակի վրայ: Սալին շուրջը կը բարձրանար տախտակէ շրջապատ մը. հաստատուած փոքրիկ ցիցերով, ու քանդակուած սպիտակ և կապոյտ: Առաջակողման և ետեի տախտակներուն վրայ կային առիծի և ցուլի ոսկեղէն տասներկուական փոքրիկ գլուխներ, վեց մէկ երեսին, վեց միւս երեսին:

Իսկ կողմերէն կարգաւորուած են առիծի վեց մեծ ծագոյն գլուխներ, իրենք ալ ոսկի, լազուարթ աջքերով, բաշերնին ալիքուած լազուարթ քարով ու խեցիով:

Յովազի արծաթեայ երկու մեծ գլուխներ դուրս կը նային առաջակողման սալաքիցերէն:

ՈՍԿԻ. ԱՐԵԱՅ. ՓՂՈՍԿԻ

Կառքին լծուած էին զոյգ մը էներ, որոնց կազմին ծաղրողները իրենց տեղն էին դրուած ուսած արդիէ անուրանալի, հանգուցուած քեղին, սա արդ վրան կը երէր արծաթ օղակ մը սանձերու համար, և օղակէն կախուած էր ոսկի արծաթ պահպանակ մը: Կար եւակ մը որ անտարակոյս իր գերազանցօրէն իրապաշտ ձեւակերտումով հնագոյն արուեստին գլուխ գործոցներէն մին է, ոչ ոք կ'երեւակայէր թէ աղեղով յափաքած իրաքի մը մէջ կարելի պիտի ըլլար այնքան նուրբ և դիրքանոց իրերու նմոյշներ գտնել:

Կար նաև խաղի սեղանիկ մը երկու կարգ տաներով, մէկ շարք՝ քանդակուած հինգ սև կէտերով քառակուսիներ, միւս կարգը խեցիէ քառա-

կուսիներ, փորագրուած կենդանակերպ տեսա-
րաններով: Երկու կարգ ալ նարտուլունքներ,
մին խնցիէ բայց լազուարթ կէտերով: միւսը
լազուարթ քարէ, ոսկի կէտերով:

Փայտեայ խոշոր արկղ մը, մոզայիգէ նկարե-
ղէն երկայն լըշանակներու մէջ, դժբախտաբար
գրեթէ բոլորովին փոշիացած: Անոր քովերը տա-
րածուած էին քարէ ամաններ, սպիտակ ծծմբա-
տէ կամ ալապատտի սկահակներ, ճարպաքարէ
մեծ թասեր, օծանելիքի կլոր կահոյր մը ճար-
պաքարէ խոշոր կափարիչով, ձուռած քաժակ
մը որսորդի զանգուածէ մը հանուած, քաժակ մը
լազուարթ կտուցով, քառասունի չափ մանր ի-
րեղէններ, մանաւանդ արծաթէ հրաշագեղ մա-
հիկաման տփիկ մը, քանդակուած կափարիչով,
կարմիր առիւծ մը խնցիկ վրայ լազուարթ յա-
տակի երեսին: Հիւսելու ոսկեղէն փոքրիկ սպաս
մը, փոքրիկ դանակ մը, աքցանիկ մը, աշխա-
տանքի գործիքներ, երկու արտոյէ ճաղեր, կարգ
մը ոսկեղէն դուրեր ու մինչև իսկ ոսկեղէն սղոց
մը: Արծաթէ, պղնձէ դէզ մը քաժակներ, պնակ-
ներ, թասեր, և չորս ոսկեղէն հրաշագեղ կտոր-
ներ, մին կանթեղ մը, որ ցարդ միայն պղնձէ
զանուած էր, լայնաշուրթն գաւաթի պէս, եր-
կայն կտուցով: վայելչակերտ նուր սկիհ մը.
սիւնաքարած փոքրիկ հաւթաման քաժակ մը վայ-
րահակ կտուցով, կողերը քանդակուած ակօսա-
ցած: Բարձր գաւառ մ'ալ ակօսացած ու քան-
դակուած ան ալ:

Հրաշալիքներ: Սակայն նուազ չէ այն հետա-
քըրբորութիւնն ալ որ այդ շիրիմը ի յայտ կը
բերէ Սուրբնանց թաղմանական ծէսերու մա-
սին: Ծէսերու և արարողութիւններու գոյու-
թիւնը՝ որոնց մասին թէ՛ հետազայ աւանդու-
թիւնը համար էր, և թէ՛ հնախօսութիւնը ոչինչ
չէր գիտեր, ահա յայտնապէս կ'ապացուցուի,
թէ ինչպէս արքայական թաղութներուն մինչև
իսկ ամրդկային զոհեր ընկերացած էին:

Սայլը քաշող երկու էշերու իւրաքանչիւրին
զլխուն մօտ կը հանգէր ասպահապետի մը մար-
մինը, երրորդ մը հոն մօտը: Մահապարփակ
խորակը Գ. Լէոնարու Վուլիի կը յիշեցնէ
սկիւթացի թագաւորի մը թաղումը զոր Հերո-
դոտ աւանդած է մեզի:

Մեծ արկղին շուրջ, սպասներու՝ ամաններու
տակ, որոնք անշուշտ նուէրներ կը պարունակ-
կէին, կար դիպակներու կոյտ մը, ոչ թէ վայելչօ-
րէն ամփոփուած թաղման համար, այլ հոն բռնի
մահացած:

Երկայն և ոչ այնքան խոր փոսի մը մէջ, որ

դամբարանի յատակը փորուած էր, կը հանգ-
չէին հինգ անձերու ոսկրտին, վեցերորդ մը
փոսի եզերքին վրայ էր: Եւ մի ալ փոսի մէջ՝
անկից քիչ հեռու, տասներեք կմախք կային: Այն
կծկած էր տաւղի թիկունքին, բազուկներու ու-
կորները խառնուած նուազարանի ծնացորդնե-
րուն հետ, նա սպաննուած էր մինչդեռ կը նուա-
գէր: Միւսները երկու կարգի շարուած զլուխին
խրամէն դուրս, ոտքերնին դէպ ի կեդրոնը. երկու
մանուկներ. և տաս հոգի ալ յայտնապէս կի-
ներ, ամէնքն ալ միեւնոյն կերպով յարգարուած,
ամենուն զլուխն ալ նոյն զարդերով պննուած և
ականջնուն մահիկաման խոշոր օղեր:

ԴԱՄԲԱՐԱՆԻ ԿԱՆԱՆՈՅԸ

Անտարակոյտ այդ կիները մեռնող արքային
կանանոցը կը կազմէին, և զարմանալին այն է
որ անոնցմէ ոչ մէկը իր հետ ունի այն իրեղէն-
ները որ յատուկ են սովորական գերեզմաննե-
րուն և որ անհրաժեշտ էին միւս աշխարհի հան-
գերձանքին համար:

Հարկ է ենթադրել որ, թէ՛ այդ կիները, և
թէ՛ թագաւորին շուրջը միւս բոլոր թաղում-
ները, հասարակաց նպատակի մը ծառայելու
կոչուած են, այդ շիրիմը իրենց չէր ալ թագա-
ւորին: Իրենց՝ հաղորդեալ կենեքին համար խոր-
հիլ կարելի չէր, որովհետև իրենք յատկապէս
կը մեռնէին գահացնելու համար ուրիշ մը կա-
րիքները որ իրենցմէ աւելի գերագոյն էր...:
Ինչպէս ասպահապետեր, հանդերձապետը և այն
բոլոր անձանքները, ամէնքն ալ «տաքուածք»
էին զորս արքան իր հետը կը տանէր պատա-
հական հարկի մը համար, ինչպէս կը տանէր իր
ամանները, զէնքերը, նարտուլունքները:

Այս սովորութիւնը թագաւորներուն միայն
յատուկ էր, որովհետև հասարակ ժողովրդի շի-
րիմները այդպիսի բարք մը չեն ցուցներ. հա-
ւանօրէն ամենահին սովորութեան մը գերբուկ-
ներէն է:

Գ. Լ. Վուլի իր տեղեկութիւնները երկու դի-
տողութիւնով կը կնքէ. Եգիպտոսի առաջին ցեղին
Փարաւոններու դամբաններուն մի ուրիշ ուսում.
նասիրութիւն ալ յայտնաբերած է այդպիսի բար-
քեր, որով մէկ նոր օգո մ'ես հնդոսի և Եգիպ-
տի հովիտներուն մէջ:

Ուրի այս վերջին պեղումը շիրիմը ցոյց կու
տայ նաև նիւթական քաղաքակրթութեան մը
այն գերազանց բարձրութիւնը զոր Միշագետնն
ունէր, Քրիստոսէ չորս հազար տարի առաջ,

քաղաքակրթութեան մը, յայտնապէս բարձր իր ժամանակակից էգիպտական զարգացումէն:

Ոչ միայն այս, այլ այդ ժամանակի արուեստը արգէն տիրապետած էր, հինցած ու մինչև իսկ անկման մէջ էր: Եթէ սայլաձիգ իշուկի տիպարը իրապաշտ արուեստի մը հրաշակերտն է, դա պէտք է վերագրել այն իրողութեան որ, եփած արուեստագէտը միանգամ գտնուելով այդպիսի անսովոր առարկայի մ'առջև ուղղակի բնականէն ներշնչուեցաւ: Մինչ առիւծի, ցուլեռու գլուխները և հասարակ առարկաները ձեւուած են արգէն հինցած քաղաքակրթութեան մը արուեստով:

«Corriere della sera»

թրգմ. Հ. Վ. ՅՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅՈՑՈՒՄՆԵՐ

Մ.-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

ԱՄԷՆ տարի վենետիկի մեր ծանօթ ընտրանին կը սպասեն բարեկենդանի առթիւ Մ. - Ռափայէլեան վարժարանի մէջ կատարուելիք թատերական ներկայացումներուն. վարժարանին աշակերտութիւնը ալ զիրացած է սիրաշահիլ անոնց սիրտն և զանոնք խանդավառել իտալերէնի մէջ ցոյց տուած իր մարտը արտաբերութեամբ և դերասան-արուեստագէտի կարողութիւններով: Այս անգամ խանդավառութիւնն և գնահատանքը բոլորովին առնակնալ էր, շնորհիւ դերակատարներու յայտ բերած մասնական առաւելութիւններուն մասնաւոր իր ներկայացման նիւթը իր պարունակութեամբ աւելի ալ լուրջ էր և դժուարին, որով կը պահանջէր ներկայացնողներու կողմանէ մտքի մեծ ձեւում, հասողութիւն և յարմարութիւն:

Թատերական հանդէսներն երկու մասի բաժնուած էին. մին ամբողջապէս իտալերէն՝ իտալացի բարեկամներու համար, միւրը մեծ մասամբ հայերէն՝ ազգային գաղութին համար: Իտալերէն ներկայացումներուն՝ որ երկու անգամ տեղի ունեցան, ներկայ էին բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ եկեղեցական, քաղաքային և զինուորական իշխանութեանց կողմանէ, քա-

ղաքիս ազնուական դասակարգէն վարժարանին ծանօթները, ուսուցչական մարմինը, քաղաքի զարդակաւն ընդհ. վարչութիւնէն անդամներ են ևն:

Առաջին ներկայացուած կտորը «Սալտանայ» դրամազն էր ցոյց տուող պայքարը չար և բարի ոգիին միջև՝ գրաւելու մարմնէն հրաժարող հոգի մը և առաջնորդելու յանդիմանութիւն: Սառանային դերը ստանձնած էր վարժարանիս հակողներէն Պ. Վազգարի, յաջող իր ջլազարհոս պրկումներուն, զայրոյթին և չարանեց պոռթկումներուն մէջ. իբր հրեշտակ զգեստաւորուած էր աշակերտներէն Պ. Գ. Քեհեայեան, սպիտակագգեստ և գեղատեսիլ, երկնային քնքշութիւն և վայելչութիւն զնկելով իր կեցուածքին, ձևերուն և արտասանութեան մէջ: Իսկ Պ. Վ. Զարգան գողի դերին մէջ խզճի տազնապալից վերդովումը ցոյց տուաւ:

Ասոր յաջորդեց երգախառն ուրիշ զբոլուագ մը «Մերն ու մահը» ծանօթ առակին վերածումը ներկայացման կատարուած վենետիկի հայասէր ծանօթ Պատրիարքէն. իսկ ծայրագրութիւնը կատարած է նշանաւոր երաժշտագէտ Պեռնարտի. Պ. Ն. Ռակեան ձերուհին դերին մէջ ցոյց տուաւ այնքան բնականութիւն իր ղողղոջ ձայնով և մարմնող հնչեցրով. իսկ Պ. Յ. Տոպանեան մահը անձնաւորեց գանկի մը ունայն նայուածքներով և ուրուականի մը ահաբեկող սպիտակութեամբ:

«Բերիտանիկոս»՝ ներկայացումներուն կորիզը կը կազմէր-տաճմ մը երեք արարով, ուր Ներոնի Բրիտանիկոս եղբորը զմոսուած մարմինը՝ կենդանանալով կը հիասթափի տեսնելով աշխարհիս արդի կացութիւնն և գիտութեան հրաշալիքները. կը բնախօսէ ծաղկեալ, շատ մարդու և կշտութաւոր իտալերէնով մը իր կատարած պատերազմներուն վրայ և հուսկ տեղեկանալով ռազմական արդի գիտերուն կը մտադրէ անոնցմով աշխարհիս տիրապետելու իր փափազին յագուրդ տալ. և այս ապագայի տեսիլով յափուցած կը մտնէ նորէն արկղին մէջ իր նախկին ցունը ննջելու: Այս